

Љубомир Стојановић* — живот и дело (зборник радова), Ужице, 2002.

Песничке збирке одувек су представљале своје врсте јеванђелистаре. У једном таквом јеванђелистару песника Мирослава Антића прочитала сам истину која каже: „Немој ме казнити заборавом.“ Наравно, од заборава најбоље чува живо сећање. Мени је припала част и пријатна дужност да говорим о трајању тога сећања у нашој науци на Љубомира Стојановића.

Љубомир Стојановић, један од стотине знаменитих Срба, по речима Александра Белића заједно са својим учитељима Ђуром Даничићем и Стојаном Новаковићем „ставља (се) у ред највећих учитеља наших и то по своме моралном лику, који се огледа у свим пословима његовим, у његовој љубави према народу нашем и несаломивој радној енергији упућеној искључиво духовним и културним интересима“.¹

Данашње поколење научника са Љубомиром Стојановићем може се упознати из два извора: из самих Стојановићевих научних и стручних и других радова, као и из разних текстова написаних о Стојановићу поводом његове смрти и обележавања годишњице његове смрти.² Овај истакнути филолог, приређивач старих српских споменика, културни и политички радник рођен је 1860. године у

* Овај текст представља излагање изговорено на Лингвистичкој трибини Института за српски језик САНУ 20. II 2003. године поводом зборника радова *Љубомир Стојановић, живот и дело* (Ужице, 2002), којим се обележава 140 година рођења и 70 година смрти Љубомира Стојановића.

¹ А. Белић, *Изабрана дела*, VI том, О великим ствараоцима, Београд 1999, стр. 495.

² Библиографију радова о Љ. Стојановићу в. у зборнику *Љубомир Стојановић, живот и дело*, Ужице, 2002, стр. 11–72.

³ А. Белић, *Љубомир Стојановић*. — Јужнословенски филолог, Београд, 1930, књ. IX, 297–315.

Ужицу.³ Велику школу завршио је 1883. у Београду, где је био ђак и Стојана Новаковића. После свршене Велике школе Стојановић је једно време био суплент гимназије у Ужицу, да би затим уз Новаковићеву помоћ и савет наставио студије у иностранству: у Бечу код Фрање Миклошича, у Петрограду код Ватрослава Јагића, у Лајпцигу код Аугуста Лескина, у Берлину код Јохана Шмита. Тада се специјализовао за библиотекарство у библиотекама Петрограда, Москве, Кијева, Прага и Берлина. Већ је истакнуто да је школовање у Лајпцигу и Берлину посебно оставило трага на Стојановића као будућег филолога.

По повратку са студија из иностранства постављен је за професора и нешто касније за доцента и професора Велике школе 1893. године. На тој дужности остао је до 1899. године. У међувремену постао је дописни а затим редовни члан СКА. Из тог периода значајне су његове три школске граматике српског језика и кратка граматика старословенског језика, коју је радио по узору на Лескинову граматику. Такође из истог периода посебно значајна за оно време била је његова приступна академска Беседа (1896), у којој је говорио о постанку главних дијалеката нашег језика. После те Беседе у нашој науци јавила се, тада чувена, расправа са Ватрославом Јагићем и Облаком. Стојановић је остао на Великој школи до 1899. године, када је пензионисан и када се посветио политици. Постао је народни посланик (1901), министар просвете (1903) и председник владе (1905), са другима оснива и предводи југословенску републиканску странку (1920). У поменутом периоду многобројне чланке и брошуре посветио је политичким темама. Учествовао је у рату против Турске 1912. као добровољац, а 1915. прелази у Албанију и остаје у Француској до ослобођења. Српску науку, по речима Александра Младеновића, српску филологију, а југославистику и славистику уопште Стојановић је трајно задужио својим научним радом.⁴ Стојановић је издавач многих старих споменика: пре свега познато је његово фотолитографско издање Мирослављевог јеванђеља издато у Бечу 1897. године, најстарији сачувани споменик нашег књижевног језика и наше орнаментике XII века; затим, *Сѣтари срѣпски зайиси и најѣиси*, кв. 1–3 са опширним регистрима (од 1902–1905), затим четврта (1923), пета (1925) и шеста (1926), са преко десет и по хиљада старих српских записа и натписа. На ово дело, како је већ у нашој науци истакнуто, упућени су сви истраживачи наше прошлости: филолози, национални историчари, историчари књижевности, уметности и други. Уз прву књигу фототипског

⁴ А. Младеновић, *Зайис о Љубомиру Стојановићу (Поводом њедесетогодишњице смрти)*. — Археографски прилози, 3, Београд 1981, стр. 336.

издања ових споменика академик Сима Ћирковић је забележио:⁵ „Без претеривања се може рећи да корпус записа и натписа представља један од стубова на којима је почивао развој историографије у нашем веку.“ За нашу историју и за проучавање средњовековне књижевности и историју српског језика посебан значај имају: издање *Старих српских родослова и лейописа* (1927) и два тома *Старих српских йовеља и йисама* (1929, 1934).

За нашу *археографију* посебно су значајна два описа старих српских рукописа и штампаних књига из двеју збирки: САНУ (1901) и Народне библиотеке Србије (1903). Његов каталог рукописа народне библиотеке у Београду данас представља једини извор података о нашим старим рукописима и штампаним књигама, који су уништени немачким бомбардовањем Београда 6. априла 1941. године. Рад на даљем опису рукописа Народне библиотеке наставила је група научних радника и сарадника Археографског одељења у Београду. Истичући значај Љубомира Стојановића као археографа, Биљана Јовановић-Стипчевић напомиње да његово дело представља заокружену целину и „још увек корисно виђење пута који води ка синтези укупног духовног наслеђа“. Није једноставно утврдити где је за њега почињала а где се завршавала археографија, јер „предмет његовог интересовања били су језик и књижевност, култура и историја, целокупан живот и прошлост српског народа, а писано наслеђе осећао је као целину и тежио је да га као целину и сагледа“.⁶

Љубомир Стојановић један је од првих *знаменићих вуколога* у нашој науци. У периоду од 1907. до 1913. приредио је за штампу и издао у седам томова Вукову преписку са неколико хиљада писама.⁷ Године 1924. издао је своје монументално дело *Живот и рад Вука Стефановића Караџића*, које је до данас по обимности својој и значају непревазиђено. Професор Павле Ивић репринт издање ове монографије пропратио је речима:⁸ „Као што је Вук Караџић прави предмет таквог рада о животу и делу, тако је и Љубомир Стојановић био прави аутор. Нема у прошлости наше науке ни једне личности која би тај посао могла обавити тако добро и којој би такав подухват тако ’ле-

⁵ *Стари српски зайиси и натписи*, књ. I, Скупио их и средио Љуб. Стојановић, фототипска издања књ. 4, Београд, 1982, стр. 4.

⁶ Биљана Јовановић-Стипчевић, *Љубомир Стојановић и археографија*. — Археографски прилози, 10–11, Београд 1988–1989, стр. 273–275.

⁷ Овај његов рад наставио је у наше време такође знаменити вуколог Голуб Добрашиновић који је приредио преко десет књига Вукове преписке.

⁸ Павле Ивић у Љ. Стојановић, *Живот и рад Вука Стефановића Караџића*, II фототипско издање, Београд, 1987, стр. 787, 788–794.

жао’.“ Такође истиче да се монографија издваја од осталих дела по томе што је једино њу он стварно написао и што је ту његова личност далеко видљивија него у другим делима. Ова монографија је и данас у проучавању Вукових дела основно полазиште.⁹ Стојановић је заједно са Пером Ђорђевићем приредио за штампу и објавио (1898) треће издање Вуковог српског рјечника, које представља прво издање после Вукове смрти. У периоду 1891–1902. Стојановић је приредио и објавио осам књига Вукових народних песама, што представља значајан допринос развоју науке о народној књижевности. Поред издања посвећених Вуку Караџићу Стојановић је приредио и издао у једном тому *Сийније сѣисе Ђуре Даничића* (1925).

У заслуге Љ. Стојановића треба убројати и покретање „Јужнословенског филолога“, заједно са Александром Белићем. Од многобројних Стојановићевих радова свакако треба поменути и његове расправе језичке садржине: *О значењу и ујојреби глаголских облика* (1922), *О реченицима без verbum-a finitum-a* (1923), *Значење глаголских љарѣиција* (1928–1929).

Излагање о временским глаголским облицима нашег језика своди се на двадесетак страница штампаног текста, истиче професор Милка Ивић, али „упркос тако скромном обиму оно је веома значајно, пре свега зато што је, утемељило неке теоријске појмове одређујући уједно тиме потоње правце размишљања о глаголској проблематици у нашој домаћој језичкој науци“.¹⁰

У овој прилици није могуће сагледати све стране целокупног Стојановићевог дела али се надам да сам напоменула најзначајније. Рекла бих и неколико речи о Стојановићу као човеку. Још је Алексан-

⁹ Ширем сагледавању Вукове реформе наше ћирилице допринео је у својим бројним радовима проф. Александар Младеновић. Он је, међу првима, скренуо пажњу на Вука као првог критичара и настављача Мркаљеве реформисане ћирилице. Наиме, како је већ истакао проф. А. Младеновић, Вук је у уводу своје *Писменице српскога језика* (Беч, 1814) за Мркаља рекао следеће: „Ја сада овдје имајући за намјерење успјех српскога књижевства, не могу друге азбуке употребити него Меркајлилову, јербо за српски језик лакша и чистија не може бити од ове.“ У бројним својим радовима проф. Александар Младеновић расветлио је готово цео пут реформама српске ћирилице до Вука. Наводимо неке од значајнијих радова о овом питању проф. А. Младеновића: „*Међусобни однос Мркаљеве и Вукове азбучне реформе*“ (НССВД, МСЦ, 14–20. IX 1971, I, 109–111); „*Реформе ћириличке азбуке код Срба у љредвуковском љериоду*“ (Књижевност и језик, Београд, 1975, бр. 1, 36–40); „*Однос Саве Мркаља љрема властѣијој реформисаној ћирилици*“ (Зборник за филологију и лингвистику, XXII/1, Нови Сад, 1979, 95–109), „*Филолошко дело Саве Мркаља*“ (Ковчежић, XX–XXI, Београд, 1983–1984, 3–25).

¹⁰ Милка Ивић, *Љубомир Стојановић о нашим временским глаголским облицима, у О Вуковом и вуковском језику, XX век, II допуњено изд.*, Београд, 1997, 118.

дар Белић рекао „Стојановић је био велики родољуб“.¹¹ Професор Александар Младеновић¹² поводом 50-годишњице Стојановићеве смрти истиче да је Стојановића одликовала изузетна скромност, удружена са његовом честитошћу која је постала легендарна. За њега се говорило да је „пречестит“, што потврђују и његови многобројни поступци запамћени од стране његових савременика, као што је на пример својевољно напуштање функције секретара САНУ 1924. године због његовог неслагања са новим законом „којим се прописивало да државни чиновници не смеју исповедати начела противна државном поретку“. Своје родољубље Стојановић је исказао и поступцима материјалног карактера. Тестаментом написаним на две године пред смрт поклонио је своју покретну и непокретну имовину српском семинару бегорадског универзитета основавши, у спомен својих родитеља, фонд под именом *Задужбина Саре и Васе Стојановића, Мосћарца, Ђушкара из Ужича*. Средствима овога фонда требало је да се омогући проучавање и сакупљање научне грађе: из српске дијалектологије, из историје српског језика, из српске књижевности, политичке историје и из других старина српских.

Све до Другог светског рата научно-истраживачки рад осамдесет научника финансиран је из овог фонда, а многи од њих постали су значајна имена наше науке.

О томе какав је научник био Љубомир Стојановић најбоље казују речи професора Младеновића: „Скроман и искрен, али истовремено строг и реалан.“ А какав је био као педагог најбоље илуструју његове речи упућене Александру Белићу које су постале легендарне. Оно се заправо овом свом некадашњем студенту 1921. године обратио речима: „Драги учениче и учитељу ... како год што сваки отац жели и радостан је кад му је син бољи од њега, тако сам и ја радостан што сам дочекао да мој ученик буде бољи од учитеља, па и теби желим да дочекаш ту радост и да одгајаш такве ученике које ћеш под старост овако поздрављати као ја тебе данас.“¹³

Честити Љубомир Стојановић чије је целокупно дело ушло у темеље филолошких и историјских наука, старе књижевности и археографије умро је 16. јуна 1930. године у Прагу, где је на православном гробљу и сахрањен.

Као што сам на почетку истакла — велики је значај *сећања* и *иодсећања* на знамените научнике какав је био Љубомир Стојановић.

¹¹ А. Белић, *Љубомир Стојановић*, 312.

¹² А. Младеновић, *Зачин о Љубомиру Стојановићу*, 338.

¹³ А. Младеновић, исто, 338.

Био је то човек и научник дубоко свестан значаја *сећања* и *подсећања*, дубоко свестан да смо ми Срби, како једном рече Јован Цвијић: „Своју кућу саградили на сред друма“ — те да су увек ту нека времена да нам разруше ту нашу кућу. Да сачува од заборављавања целу нашу средњовековну културну историју потрудио се Љубомир Стојановић својим радом и својим животом.

*

Шта сад рећи о зборнику који је пред нама?

Пре свега да је то једна велика књига научног памћења и сећања на богато и разнородно дело Љубомира Стојановића. Због неприлика у којима живимо зборник се појавио са две године закашњења, а посвећен је 140-годишњици рођења и 70-годишњици смрти Љубомира Стојановића. Зборник је настао као резултат рада на научном скупу у родном месту Љубомира Стојановића, где се окупила група прегалаца која је са ове временске дистанце приступила и са више аспеката осветлила живот и дело Љубомира Стојановића. Подршку овом подухвату дале су готово све институције Југославије и Републике Српске које се на било који начин баве оним наукама и научним дисциплинама којима се бавио Љубомир Стојановић.

У монографији *Љубомир Стојановић, животи и дело* заступљено је 29 радова наших истакнутих радника (различитих профила и генерација) из готово свих културних центара српског језичког подручја. Како је већ истакнуто, Стојановић је са Новаковићем био настављач Вука и Даничића и неопходна спона са науком XX века у лику Александра Белића.

Зборник је подељен у три целине.

Први део — као уводни — сачињава богата и опширна библиографија радова, коју је сачинила Здравка Радуловић, и у којој су поред Стојановићевих радова објављени на једном месту и радови о Љубомиру Стојановићу.

Други део зборника насловљен је — *Љубомир Стојановић и обнова србистике*. Овај део обухвата 14 радова. У два рада (П. Милосављевић, М. Ковачевић) разматра се Стојановићево место у развоју србистике, идеолошка компонента његове академске беседе. По оцени ове двојице аутора, потпуно другачијој од целокупне наше досадашње науке, негира се научни континуитет развоја србистике од Вука преко Даничића, Стојана Новаковића, Љубомира Стојановића до Белића, већ се из овог развојног лука оспорава рад истакнутих српских (Белића) и хр-

ватских (В. Јагића) филолога. Лингвистички ниво академске беседе Стојановићеве изложио је у своме реферату Андреј Н. Собољев, у коме је посебну пажњу посветио Стојановићевој критици методе упоредно-историјског проучавања словенских језика. Овај рад само је потврдио давно изречену Белићеву оцену лингвистичког нивоа Стојановићеве беседе. Аутор износи претпоставку да је сазнање о ограничениости те методе могло одиграти своју улогу у концентрисању Стојановићевих научних интереса у области филолошке едиције текстова. Анализу Стојановићевих палеославистичких погледа изнетих у *Грамаишици старога словенскога језика* у поређењу са Лескиновом дао је у своме раду Милан Стакић. Он је констатовао да та граматика „одсликава свога аутора Љубомира Стојановића као врсног педагога, занимљивог и јасног предавача — стручног и свестраног палеослависту за којег је било мало тајни у науци о старословенском језику онога времена“.

Још један сегмент Стојановићевог рада сагледан је у раду Љубисава Ђирића, који је поредио Стојановићево и Миклошичево издање старих српских повеља. Ово компаративно проучавање десет повеља из књиге Љубомира Стојановића *Старе српске њовеље и њисма* и Ф. Миклошича *Monumenta serbica*, где су узете у обзир графичке, ортографске и језичке особине само су потврдиле у науци већ раније дату оцену по којој Миклошичева издања могу добро послужити само историчарима националне историје док Стојановићева издања могу боље послужити историчарима српског језика.

О Стојановићу као издавачу говоре радови Голуба Добрашиновића и Николе Родића. У раду првог аутора изнето је да је уз остале велике послове научне и друштвене Љубомир Стојановић дао и велики допринос упознавању Вукових дела: приредио је 8 књига народних песама са преко 150.000 стихова, седам томова Вукове преписке са око 400 кореспонденција, близу 3.500 хиљаде писама на 6.375 страна, превео с немачког *Montenegro und die Montenegriner* и најзад свој рад крунисао књигом о Вуку. Голуб Добрашиновић, наш познати вуколог, у прилогу је навео цитате који се односе на издање Вукових дела, а које је Љубомир Стојановић у писмима упутио Ватрославу Јагићу (око 40).

Недавно преминули колега Никола Родић свој рад посветио је историјату настанка фотолиитографског издања *Мирослављево јеванђеље* на коме је Стојановић радио у Бечу 1897. године. Аутор описује тај рад на основу преписке Љубомира Стојановића и његовог пријатеља и сарадника Пере Ђорђевића током 1896. и 1897. године.

Ђириличким натписима из Далмације бавио се у свом раду Миленко Пекић, истакавши да је Стојановић у делу *Стари српски записи и најписи* објавио део натписа из манастира Крупе а остале (за које се претпоставља да их је било најмање 400) није објавио. У овом свом ра-

ду Пекић је први пут критички објавио два натписа манастира Крке и указао на потребу очувања српских ћириличких натписа у Далмацији.

Акцентом Врњаца, трагом Стојановићевих дијалектолошких бележака бави се у свом раду Радосав Ђуровић, народним језиком и повељама цара Стефана Уроша у издању Љубомира Стојановића бави се Мирјана Илић. Посебно су занимљива три рада посвећена граматицима српског језика Љубомира Стојановића. У свом раду ауторка Стана Ристић представља граматички модел описа српског књижевног језика Љубомира Стојановића и његове филолошке погледе у вези са питањима развоја стабилизације и нормирања српског књижевног језика. Стојановићеве погледе о употреби глаголских облика детаљно разматра Срето Танасић, а о Љубомиру Стојановићу и његовим пуризмима у српском језику говори се у раду Александра Милановића.

Трећи део зборника посвећен је Љубомиру Стојановићу и културном наслеђу. Овој теми посветило је своје родове 14 аутора. Тему натписа и записа у савременом културном и књижевном контексту обрадио је Бранко Летић, Његошевом Горском вијенцу у језичким и лексичко-семантичким темељима Љубомира Стојановића свој рад посветио је Бранислав Остојић, о Љубомиру Стојановићу и Стојану Новаковићу и њиховој сарадњи са чешким научницима око издања српских споменика писао је Васо Милинчевић, о Љубомиру Стојановићу као политичару пише Богумил Храбак, о Стојановићу као књижевном критичару Миомир Миленковић, о значају Стојановићевог дела за историјску науку Недељко Радосављевић, о Стојановићевом и Новаковићевом раду на каталогу народне библиотеке Душко Барић, о поклону библиотеци Љубомира Стојановића на катедри за српски језик Филолошког факултета у Београду Анђелка Милојковић и најзад о етнографским и ономастичким аспектима студије Старо Ужице Љубомира Стојановића колега Видан Николић, који је такође аутор уводне речи у овај зборник.

Као што се види, сви различити аспекти Стојановићевог плодног рада које сам поменула у свом уводном излагању, заступљени су у рефератима поменутих колега.

То је скоро 30 различитих радова и то само потврђује мисао:

„Ко себе даје целог науци,
ко је штедар
за собом остави дан ведар“

Бранкица Чигоја